

**«МІРІОБІБЛОН» ФОТІЯ
В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ ОЦІНЦІ ІВАНА ФРАНКА**

Розглядається еволюція оцінки Іваном Франком константинопольського патріарха Фотія як літератора, зокрема його найважливішої філологічної праці «Міріобіблон».

Ключові слова: візантійська література, філологія, візантійська культурна спадщина, літературна критика.

На сторінках опублікованих наукових праць Івана Франка понад 20 разів згадується ім'я одного з найвизначніших візантійців другої половини IX століття Фотія (бл. 810 — після 893), блискучого інтелектуала, успішного державного й церковного діяча, константинопольського патріарха (858–867 та 877–886), літератора, що плідно працював у жанрах епідейтики, епістолографії, гомілетики, догматики та літературної критики. Зокрема, 13 згадок стосуються участі Фотія у візантійських церковно-політичних справах, у п'ятьох місцях Франко покликається на твір «Міріобіблон» і ще в трьох — на інші праці цього візантійського автора. Якщо чотири з п'ятьох згадок про «Міріобіблон» є побіжними, то в останньому випадку маємо невелику розвідку, що її було опубліковано в 1909 р. як екскурс до праці «Теорія і розвій історії літератури» у 89-му томі «Записок Наукового товариства ім. Т. Шевченка» [8].

Фотій народився бл. 810 р. в Константинополі в аристократичній родині іконопочитателів. Батьком Фотія був придворний чиновник Сергій Сповідник, ймовірно, автор «Історії», що охоплювала 741–828 рр. Його двоюрідним дідом був знаний церковний діяч патріарх Тарасій, що головував на VII Вселенському соборі 787 р. Через брата Ігнатія, що був одружений з молодшою сестрою імператриці Теодори, він перебував у кривих зв'язках з правлячою династією. Здобувши найкращу освіту, яку тільки можна було отримати в Константинополі, Фотій ще в молодому віці зробив блискучу кар'єру при дворі. Він брав участь в кількох дипломатичних місіях до арабів і, підтримуваний імператором Михаїлом III, кесарем Вардою та військовою аристократією, досить швидко обійняв високу посаду протасекрета — голови колегії асекретів, тобто фактично керівника імператорської канцелярії, до обов'язків якого, зокрема, входило виготовлення імператорських хрисовулів [10: 97–98].

Після вимушеної відмови Ігнатія від патріаршества (877) Фотій обійняв його місце. Нового патріарха швидко висвятили в сан, хоч він до того був світською особою. Втім, невдовзі імператор Василій I (867–886) під впливом зовнішньополітичних чинників змінив ставлення своєї адміністрації до Фотія: його було засуджено і вигнано, а на патріарший престол повернувся Ігнатій. У 877 р. Ігнатій помер, і на престол удруге зійшов Фотій. Пізніше, коли між Василієм I та його сином Левом VI виник конфлікт через влаштоване останнім урочисте перепоховання останків вбитого Василієм імператора Михаїла III, Фотій підтримав старшого з двох співімператорів. Тому раптова смерть Василія I і перехід влади до Лева поклали кінець впливам Фотія при візантійському дворі.

Попри дипломатичну, урядову та церковно-політичну кар'єру, Фотій займався освітньою діяльністю. Не будучи вчителем за фахом, він, однак, організував у себе вдома щось на зразок наукового салону [20: 562], де збиралося середовище його учнів, поміж яких були, зокрема, видатні візантійські місіонери Кирило та Методій, яких він навчав філології, діалектики Порфирія, Аммонія та Йоана Дамаскина, логіки, математики, медицини, права, граматики, риторики, філософії і богослов'я [15: viii–ix].

Фотій був найбільшим ученим-енциклопедистом своєї епохи, проте його більше, аніж природничі науки, вабили філологія та богослов'я. Саме цих діянок стосуються його найважливіші праці. Для візантійців філологія, тобто вивчення мови і збережених у цій мові мистецьких творів, була національною і державною програмою [13: 3]. Мова була культурним маркером, що з давніх давен відрізняв елліна від варвара, а у візантійські часи — освіченого мешканця столиці від необтесаного чужинця. І хоч у візантійських містах уживалися представники різних етносів і рас, освіченого ромея завжди відрізняло володіння класичною грецькою мовою. Тому багато візантійських учених починали свою наукову кар'єру із серйозних занять філологією.

Для досконалого опанування класичним літературним стилем, що базувався великою мірою на наслідуванні античних авторів, візантійським книжникам доводилося ретельно вивчати давню грецьку літературу. При цьому нерідко робилися численні нотатки, на основі яких потім укладалися лексикони аттичної греки та антології, що для багатьох слугували заміною оригінальних текстів. У цьому контексті зрозуміло, чому Фотій на самому початку свого наукового шляху багато уваги приділяв філологічним заняттям і створив практичний інструмент, який, вочевидь, використовував у подальшому — «Лексикон» (Λέξων συναγωγή) [18]. У цій несистематичній праці Фотій зібрав власні виписки й ширші цитати з античних авторів чи просто синоніми, тлумачення окремих слів і виразів, що засвідчують філологічні інтереси

і вподобання вченого [13: 7]. Праця Фотія виявляє запозичення з лексиконів II ст. н. е. Елія Діонісія, Павсанія Сирійця, Гарпократія Александрійського, Діогеніана Гераклеїського [14: 165]. Про добру обізнаність Фотія із лексикографічною літературою свідчить те, що він цитує у своїй «Бібліотеці» щонайменше 16 різних лексиконів, що були йому відомі з філологічної практики [16: 185]. Сам же Фотій в «Лексикон» згодом було використано Судою, Євстатієм та в «*Etymologicum magnum*».

Фотій, у числі небагатьох візантійських учених, випишував прислів'я, максими, народні приказки, які згодом використовував у власній літературній творчості, зокрема епістолографії. Від Фотія-пареміографа до нас дійшла упорядкована ним збірка *Παραίνεσις διὰ γνωμολογίας*, що налічує 214 сентенцій філософського і морально-етичного характеру [17: 20–52].

Щодо богословських праць Фотія, слід згадати цикл листів, адресованих його приятелю, Кизикійському митрополитові Амфілохію, що становлять відповіді на різні богословські чи іноді світські питання. Твір відомий в історії літератури як «Амфілохії». Гомілії Фотія, попри здебільшого богословський характер, становлять цінне джерело інформації про політичні події та повсякденне життя Візантії IX ст. Проте найважливішим його богословським писанням є створений у період другого патріаршества трактат «Про тайну ісходження Святого Духа», в якому автор розвинув аргументи проти латинської формули Символу віри *filioque*.

Найцікавішим, новаторським і унікальним як для візантійської, так і загалом для середньовічної літератури твором Фотія є його «Міріобіблон», чи «Бібліотека» (*Μυριόβιβλον ἢ βιβλιοθήκη*), що в слов'янській традиції має також заголовок «Тисячокнижжя». Цей твір важко піддається жанровій характеристиці. У ньому зібрано описи 279 книг (в книжній традиції — «кодексів») християнських та поганських авторів переважно історичного, риторичного, філософського та богословського характеру. Їх обсяг коливається від двох лінійок до бл. 70 сторінок. Презентація кожної представленої книжки не вкладається в уніфіковану схему, хоч типовим для більшості кодексів є своєрідне резюме твору, що супроводжується біографічною нотаткою про автора і його критикою з точки зору змісту, стилю і «православності» (для богословських книг). Найджел Вілсон називає Фотія винахідником книжкової рецензії [22: 93].

«Бібліотеку» найбільш імовірно було написано перед весною 845 р., коли Фотія призначили учасником візантійського посольства до арабського халіфа у Самаррі [21: 26–36]. Автор адресує свій твір улюбленому братові Тарасію, який навчався під керівництвом Фотія, поділяв його запал до наук і високо цінував його думку. Вирушаючи, в далеку дорогу, Фотій залишив для

Тарасія свої нотатки і виписки як інструкцію для подальшого читання. На думку Воррена Тредголда, у Фотія було достатньо часу перед подорожжю, і він узявся за реконструкцію прочитаного за останні приблизно двадцять років, використовуючи при цьому власну бібліотеку і покладаючись частково на свою пам'ять чи, можливо, якісь попередні записи [21: 112]. Втім, укладання частини описів (зокрема кодекси 234–279) Фотій, вочевидь, поклав на секретаря; їх вирізняє майже повна відсутність оцінки, і складаються вони здебільшого з виписок із прочитаних книг.

Фотій використовував три основні прийоми, опрацьовуючи і препаруючи тексти прочитаних ним книжок: реферування (1), наведення змістових витягів (2) і стилістичних витягів (3) [12: 16–39]. У першому випадку йдеться про переказ «своїми словами»: в деяких пасажах автор «Бібліотеки», адекватно передаючи зміст тієї чи іншої прочитаної книги, не вживає жодного слова з оригіналу. Крім того, Фотій часом відступає від порядку авторського викладу і komponує свій реферат з матеріалу різних розділів оригінального твору, а іноді заглиблюється у предмет навіть більше, ніж реферований ним автор.

Змістові витяги передають у Фотієвому переказі довші фрагменти оригінального тексту, часто з певними скороченнями. Вони мають характер недовільної цитати і часто вводяться словами *ὅτι... φησι* (як каже ...). Між такими витягами, як правило, стоять вступні чи підсумовуючі речення, які виконують об'єднувальну функцію.

Нарешті, стилістичні витяги — це здебільшого окремі слова, словосполучення чи синтаксичні конструкції, що за обсягом займають в середньому два з половиною рядки. Це ретельно скопійовані з оригіналу цитати, які захопили Фотія своєю глибиною, влучністю, довершеністю, афористичністю і включені до тексту «Бібліотеки» «заради красивого слівця». Серед них чимало цікавих Фотієві епітетів, метафор та оксиморонів, що «блищать красою слів і стилем» (*κάλλει ῥημάτων καὶ συνθήκης διαλάμποντα*) [19 (5: 191)].

Хронологічна дистрибуція представлених книг доволі широка — від Геродота (кодекс 60) до Сергія Сповідника (кодекс 67), тобто охоплює період між V ст. до н. е. і IX ст. За спостереженням В. Тредголда, кожне століття цього часового проміжку представлено в «Бібліотеці», хоч найбільша кількість описаних книг походить з IV ст. (понад 100 кодексів) і майже стільки ж датуються V і VI ст. [21 : 8].

Кидається в очі, що в цій, так би мовити, вибраній бібліографії опущено поетичні твори, а також відомі праці античних авторів. Вочевидь, Фотій свідомо уникав текстів, які належали до обов'язкової шкільної лектури, добре відомої кожному освіченому візантійцю. Виняткам тут є хіба що Демостен (кодекс 265) та Лукіан (кодекс 128), проте в першому випадку Фотій радше

веде мову про життєвий і творчий шлях оратора, аніж зупиняється на аналізі його промов, а в другому зосереджує увагу на творах з-поза шкільної програми.

Розглянемо на двох прикладах, як виглядає структура Фотієвих кодексів.

Короткий аналіз Геродотової історії (кодекс 60) починається із зауваги, що цього автора можна вважати зразком іонійського діалекту, подібно як Тукидіда — взірцем аттичного. Далі Фотій характеризує стиль Геродота: останній широко послуговується мітологічними оповіданнями з багатьма відступами. І хоча спосіб викладу матеріалу цілком відповідає даному літературному жанрові, незліченні відступи і перекази різних історій відволікають читача і дещо затуманюють зміст. Фотій пише: «Правда не потребує, щоб міти затирали її достовірність», а «відступами не варто зводити її на манівці» [19 (1: 58)].

У кінці більшості кодексів Фотій подає більш чи менш докладні біографічні відомості про прочитаного автора. Про Геродота маємо лише невеличкий епізод з його життя, який пов'язує його з молодшим сучасником Тукидідом: «Оповідать, що Тукидід, будши ще хлопцем, стояв біля свого батька, слухаючи Геродота, що голосно відчитував свою історію. Хлопець розплакався, на що Геродот сказав: „Який же твій син, Олуре, запалений до науки?”» [19 (1: 58); укр. переклад: 8: 448].

Інший кодекс (код. 265) присвячено Демостенові. На кільканадцятьох сторінках Фотій аналізує 65 автентичних промов старогрецького оратора. З цього аналізу випливає, що вже в давні часи коментатори античних авторів провадили жваві дискусії про автентичність тих чи інших творів. Порівняно з попереднім прикладом, тут Фотій подає значно більше деталей з життя Демостена. Так, описується, як знаменитий грецький ритор, став дисидентом після того як Атенська республіка втратила незалежність і потрапила під владу македонців. Останні, не пробачивши йому гнівних антимакедонських промов, почали його переслідувати і ледве не схопили у Калабрії, що на Півдні Італії. Демостен сховався у храмі Посейдона, де гнаним гарантувалася недоторканність. Коли македонець Архій намагався виманити втікача надвір, переконуючи його добровільно здатися і сподіватися на милість нового правителя Антипатра, то, як передає Фотій, Демостен відповів: «Хоч би ти відіграв цілу трагічну ролю, дораджуючи мені се, то все-таки не наклонив би мене» [19 (8: 67); укр. переклад: 8: 449]. А коли македонці намагалися силою витягнути Демостена з храму, проте їм завадили охоронці, він суворо промовив: «Не на те я втік до Калаврії, щоб рятувати своє життя, але щоб перед богами зложити мою жалобу на безбожність і насильство македонців» [19 (8: 67); укр. переклад: 8: 449].

Далі Фотій подає різні версії смерті Демостена і тривалості його життя. Закінчується біографічна частина даного кодексу однією притчею з життя риторів. «Коли раз атенці не дозволяли йому промовляти, сказав, що хотів би промовити до них лиш пару слів. Коли наслідком того атенці замовкли, сказав: „Парубок літом провадив осла, на яким подорожній їхав із міста Мегари. В полудне, коли сонце дуже пригріло і їздець, і погонич забажали спочити в тіні осла, почали сперечатися один з одним. Їздець твердив, що найняв осла разом із тінню, а погонич твердив, що винайняв тільки осла, а не тіль”. Сказавши се, Демостен відійшов, залишаючи слухачів, зацікавлених тим, що властиво хотів сказати. Коли потім атенці питали його і просили, щоб доповів байку до кінця, відповів: „Таке-то, про тіль осла раді б ви слухати, а про важні справи не хотіли”» [19 (8: 69); укр. переклад: 8: 450].

Особливої значущості «Бібліотека» набуває завдяки тому, що доносить до наших днів імена авторів, а також назви й уривки творів, які інакше відійшли б у забуття. З прочитаних Фотієм книг 211 не дійшла до нас у настільки повній формі, в якій він їх опрацьовував, 110 — повністю втрачені, крім тих витягів, які пропонує «Бібліотека». Ще 51 текст зберігся поза «Бібліотекою» лише у фрагментах, 13 — збереглися повністю лише в латинському, коптському чи слов'янському перекладах [21: 9].

Чому особа Фотія і його письменницька спадщина зацікавили Івана Франка — літератора і літературознавця? Іван Франко був добре обізнаний зі світовою літературою, досліджував її, а також чимало перекладав з античних, середньовічних і сучасних європейських літератур [1: 3–24; 3], прагнучи вивести українського читача за рамки національної обмеженості, удоступнивши йому перлини світової літератури. З-поміж усієї цієї літературної багатоманітності визначне місце у своїх студіях вчений відводив і візантійській літературі, обґрунтуванню її важливості для порівняльно-літературознавчих досліджень.

Іван Франко відкрив для себе світ візантійської літератури завдяки фундаментальній праці видатного німецького візантиніста Карла Крумбахера, з яким учений перебував у листуванні [9]. У 1894 р. Франко опублікував рецензію на перше видання праці (1891), яка, даючи «загальний погляд на історію візантійської літератури, її характер і зв'язки з літературою інших народів», відкрила «новий світ для філологічної науки» [5: 185–187]. У полеміці Франка потрапляє постать візантійського вченого IX ст. Фотія, автора праці «Міріобіблон» — «бібліографічних виписок», які «не можна вважати за спробу історії літератури» [6: 273]. Цю оцінку було зроблено 1894 р.

Проте з часом Іван Франко змінив своє ставлення до цього візантійського автора та його праці. Мабуть, це сталося внаслідок ширших розмірковувань

над проблемами літературної компаративістики, а також під впливом високої оцінки Фотія, зробленої Альбертом Ергардом в опрацьованому ним розділі про візантійську богословську літературу, що його включено до другого видання Крумбахерової «Історії» (1897). Тут Фотій характеризується як один із найвизначніших візантійців, і не лише епохи IX ст., коли він жив, а й усієї візантійської історії [11: 73]. У 1909 р. Франко написав короткий нарис під заголовком «Фотіїв „Міріобіблон”», що його було опубліковано як Експурс I в додатку до праці «Теорія і розвій літератури». Тут Фотієвий твір розцінюється вже як «середньовікова проба історії грецької літератури» [8: 442]. Так що можна констатувати певну еволюцію Франкових поглядів в оцінці «Міріобіблона».

За словами Франка, значення Фотієвого твору для історії візантійської літератури полягає в тому, що «з огляду на багатство і різnorodність обговорених у ній книг можна її вважати за компендіум того, що знали вчені візантійці про старинне й новіше грецьке письменство в тім часі, коли Візантія мала відограти важну ролю в цивілізованні слов'янського північного сходу» [8: 442].

Франко цитує в перекладі передмову Фотія, в якій докладно описується зміст і характер книги царгородського патріарха. З цієї передмови український учений виснує, що в розпорядженні Фотія була чисельна бібліотека, а також читальня, в якій регулярно в присутності аудиторії відбувалися читання різноманітної літератури. Далі він робить припущення, що, ймовірно, первісний задум передбачав описати 10 000 книг (звідси й назва «Міріобіблон» — буквально «десять тисяч книг»), проте цей намір повністю не було реалізовано.

Франка як талановитого й плідного письменника найбільше зацікавили описи книг, які він відносить до жанру белетристики. Їх у Фотія налічується п'ять, і з них розпочинається огляд вибраних кодексів «Міріобіблона». У розвідці докладно цитуються Фотієві описи повісті Ахілла Татія Александрійського «De rebus Leucippes et Clitophontis, Антонія Діогена «Incredibilium de Thule insula libri XXIV», Ямвліха «De rebus Rhodanis et Simonidis libri XVI», Лукія Патренського «Metamorphoses» (прототип Лукіанового «Осла» та Апулейового «Золотого Осла»), Геліодора «Aethiopica» та Дамаскія «Incredibilium libri IV» та. Ця остання книга, на думку Франка, могла б стати для сучасного етнологів цінним джерелом для вивчення візантійського фольклору — коротких оповідей про неймовірні події, про демонів, душі померлих і незвичайні явища природи [8: 447].

Як добрий знавець і перекладач античної літератури, Іван Франко далі звертає увагу на згаданих Фотієм давньогрецьких авторів класичної епохи

(історики Геродот, ритори Демостен, Есхін та Гіперід) та еліністичної доби (більш відомі історики Діодор Сицилійський, Діонісій Галікарнаський, Діон Кассій та менш відомі — Агатарх, Амінтіан, Протагор, Ктесій Кнідський і Конон). Особливо він акцентує на тих творах, «які Фотій міг читати ще в повнім тексті а які дійшли до нас лише в уривках або затратилися зовсім» [8: 450]. Франко зауважує, що «з найвизначніших класиків Фотій не згадує ані одного поета, ані одного драматика, ані одного філософа [8: 448]», однак не помічає чомусь серед прочитаних Фотієм авторів Лукіана, вправного стиліста й одного з найблискучіших еліністичних прозаїків.

З-поміж християнських авторів, описові яких присвячено переважну більшість Фотієвих кодексів, Франка найбільше цікавлять ті письменники, які переповідають візантійські легенди й апокрифи. Найдокладніше Франко спиняється на творах Климента Римського, цитуючи Фотієві докази того, що приписувані Климентові твори «Апостольські конституції» та «Діяння апостола Петра та його розмови із Симоном Волхвом» насправді не належать цьому автору. Далі Франко наводить відомості про втрачений твір Левкія Харіна «Подорожі апостолів», що описує діяння Петра, Йоана, Андрія, Томи і Павла, зупиняється на Фотієвій критичній оцінці трактату Орігена «Про початки», короткі анотації книг «греко-жидівських» письменників: «Історії юдейської війни» Йосифа Флавія та трьох праць Філона Александрійського.

Франко-літературознавець теж знаходить у «Міріобібліоні» цікаву для себе поживу. Як приклад «спеціально візантійської вченості» Франко наводить «ексцерповану Фотієм „Хрестоматію поетики” Прокла Граматика, про яку Фотій висловлюється з великими похвалами» [8: 457]. В об'ємних Фотієвих цитатах йдеться про два роди поезії (оповідання й наслідування), поділ поезії оповідань на епос, елегію, ямб і мелос, а поезії наслідувань — на трагедію, комедію і сатиру, а також дається аналіз окремих жанрів.

На завершення свого екскурсу Франко наводить Фотієву характеристику книги «визначного старинного лікаря Галена про школи старинної медицини — логічну (догматичну, чи аналогістичну), емпіричну (пам'яттеву) та методичну, які різняться між собою головно способом розуміння хвороби». Це найголовніший твір «про медичну штуку, з яким мусить познайомитися кожний, хто займається медициною» [8: 459].

В останнє десятиліття життя авторське портофоліо Івана Франка вже рясніло численними оригінальними творами різних жанрів, художніми перекладами з багатьох літератур світу та історико-літературними причинками. Прийшов час зробити теоретичний підсумок значних напрацювань. Письменник і вчений ставить перед собою низку засадничих питань: «Що треба розуміти під історією літератури взагалі? Який її матеріал, яка тема, яка ме-

тода, яка мета?» [7: 7]. Постановкою цих проблем Франко розпочинає свою фундаментальну розвідку «Теорія і розвій історії літератури». У вказаній праці вчений, дотримуючись наукових методологій німецького санскритолога Теодора Бенфея та російського історика літератури Олександра Веселовського, стає на шлях літературознавчої компаративістики [2: 118–119].

Франко звертає увагу на «два роди складників: місцеву різnorodність і замісцеві, привозні, міжнародні, отже, для різних народів спільні елементи», що лежать в основі «всякої національної літератури. Кожда національна література — се в більшій чи в меншій мірі органічний виплід свого, місцевого, оригінального і своєрідного з привозним, чужим, перейнятим із довговікових міжнародних зносин» [7: 11].

А оскільки, на думку Франка, «вплив Візантії на нас був був далеко більший, ніж се ще донедавна допускали» [5: 185], ба більше, «все те, що безпосередньо в шатах грецької мови чи посередньо, в болгарських або сербських перекладах, приходило на Русь з часів Володимира Великого, було візантійство» [4: 241], то зрозуміло, чому він у контексті своїх літературознавчих студій звертає пильну увагу на «першу пробу літературної критики в Візантії» [7: 12]. Незважаючи на те, що «зложити з того матеріалу щось хоч здалека подібне до систематичного викладу Фотії хоч уважав можливим, але все-таки для себе занадто трудним» [7: 12–13], «ся книга свідчить дуже добре про начитаність тодішнього візантійського вченого, про добір його лектури та про його естетичний смак, релігійний напрям і наукову міру його поглядів» [8: 442].

За словами Івана Франка, Фотієва книжка не має систематичного порядку і виглядає як принагідна збірка випадкових рецензій [8: 442]. Те саме можна сказати і про Франкову розвідку. До того ж вона раптово закінчується описом Галенової книги; жодних узагальнень чи висновків автор не наводить, залишаючи читачеві прикре враження незавершеності праці. Можна було б ствердити що розвідка «Фотіїв Міріобіблон» — найгрунтовніша візантинологічна праця Івана Франка. Проте ця оцінка матиме релятивний характер. Слід мати на увазі, що, як слушно зауважила Лариса Каневська, візантинологічні зацікавлення Франка не були самодостатніми [2: 127]. Він звертався до цієї тематики спорадично — або коли йому йшлося про розширення джерельної бази, з'ясування джерел і глибшого контексту досліджуваних текстів, або ж коли знаходив у візантійському письменстві для себе поживу як для літературознавця-компаративіста.

Підхід Франка до візантійської спадщини, демонструє нове розуміння сутності й вартості візантійської культури порівняно з баченням деяких Франкових старших і молодших сучасників, таких як Омелян Огоновський,

Степан Томашівський чи Михайло Возняк, які негативно оцінювали візантійську складову української культури. Згодом це Франкове бачення цінності візантійської культури розділили в Галичині — в ділянках історії, літератури, культури та мистецтва — Іларіон Свенціцький, Степан Щурат, Іван Скрутьєв, Володимир Сас-Залозецький та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журавська І. *Іван Франко і зарубіжні літератури*. Київ 1961. 380 с.
2. Каневська Л. Візантійська культурна спадщина в літературознавчому осмисленні Івана Франка // *Іван Франко: Тексти. Факти. Інтерпретації*: Збірник наукових праць, вип. 1. Київ — Львів 2011, с. 118–127.
3. Погребенник Ф. Аспекты мировой литературы в 50-томном собрании сочинений И. Я. Франко // *Творчество Ивана Франко в мировом литературном процессе: Сборник обзоров* / відп. ред. Е. Трущенко, М. Яценко. Москва 1986, с. 66–83.
4. Франко І. Відгуки грецької і латинської літератур в українському письменстві // І. Франко. *Зібрання творів у 50-ти томах*, т. 30. Київ: Наукова думка 1981, с. 240–259.
5. Франко І. Візантійська література // Франко І. *Зібрання творів у 50-ти томах*, т. 29. Київ: Наукова думка 1981, с. 184–194.
6. Франко І. Етнологія та історія літератури // Франко І. *Зібрання творів у 50-ти томах*, т. 29. Київ: Наукова думка 1981, с. 273–282.
7. Франко І. Теорія і розвій історії літератури // Франко І. *Зібрання творів у 50-ти томах*, т. 40. Київ: Наукова думка 1983, с. 7–22.
8. Франко І. Фотіїв «Міріюбіблон» // Франко І. *Зібрання творів у 50-ти томах*, т. 40. Київ: Наукова думка 1983, с. 441–459.
9. Ясіновський А. Іван Франко і Карл Крумбахер // *Українське літературознавство* 72 (2010) 135–145.
10. Bury J. V. *The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of the Kletorologion of Philotheos*. London: H. Frowde 1911. [3]+179 с.
11. Ehrhard A. *Theologie* // K. Krumbacher. *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527–1453)*, 2-е вид. München 1897, с. 37–218.
12. Hägg T. *Photios als Vermittler antiker Literatur: Untersuchungen zur Technik des Referierens und Exzerpieren in der Bibliothek* [=Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Graeca Upsaliensia, 8]. Stockholm: Almqvist & Wiksell 1975. 218 с.
13. Hunger H. *Die Hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, т. 2. München: Beck 1978. xx+528 с.
14. Jurewicz O. *Historia literatury bizantyńskiejszy*: Zarys. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1984. 355 с.
15. Jurewicz O. *Przedmowa* // *Focjusz. Biblioteka*, т. 1: *Kodeksy 1–150*. Warszawa: Pax 1986, с. vii–xxviii.
16. Lemerle P. *Le premier humanisme byzantin: Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle* [=Bibliothèque Byzantine: Études, 6]. Paris: Presses universitaires de France 1971. 326 с.

17. *Monumenta graeca ad Photium ejusque historiam pertinentia* / уряд. і ред. J. Hergenroether. Ratisbona: G. J. Manz 1869. 181 с.

18. Photii Patriarchae *Lexicon* / consilio et auctoritate Universitatis Thessalonicensis editum / ред. Chr. Theodoridis, т. 1, 2, 3. Berlin — New York: De Gruyter 1982, 1998, 2012.

19. Photius. *Bibliothèque* / ред. R. Henry, т. 1–9. Paris: Les Belles lettres 1959–1991.

20. Treadgold W. *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford: University Press 1997. xxiii+1020 с.

21. Treadgold W. *The Nature of the Bibliotheca of Photius*. Washington: Dumbarton Oaks 1980. xv+206 с.

22. Wilson N. G. *Scholars of Byzantium*. London: Duckworth 1983. vii+283 с.

Рассматривается эволюция оценки Иваном Франко константинопольского патриарха Фотия как литератора, в частности его важнейшего филологического труда «Мириобиблон».

Ключевые слова: византийская литература, филология, византийское культурное наследие, литературная критика.

Andrii Yasinovskiy
(Lviv)

**Photius' "Myriobiblon"
in the literary evaluation of Ivan Franko**

This article deals with the evolution of Ivan Franko's evaluation of Photius, the patriarch of Constantinople, as a literary man and particularly of his most important philological work "Myriobiblon".

Keywords: Byzantine literature, philology, Byzantine cultural legacy, literary criticism.

УДК 821.161.2

Гудзенко О., к. філол. н., наук. співроб.
Інститут філології КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

**БІПОЛЯРНЕ Я В ЕСТЕТИЦІ РОЗСТРІЛЯНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ: РОЗДВОЄННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК МОДЕЛЬ
ВИХОДУ З ОНТОЛОГІЧНОЇ ПАСТКИ**

У статті осмислено тему деструктивного впливу установок тоталітарного режиму на масову свідомість, результатом якого є розхитування психіки особистості, що сприяє роздвоєнню її свідомості. Біполярне Я постає в творах періоду Розстріляного Відродження як модель виходу з онтологічної пастки. У творчості провідного драматурга цього часу М. Куліша ця тенденція простежується найбільш яскраво.